

УДК 371.134

ДІЯЛЬНІСТЬ «УНІВЕРСИТЕТУ ТРЕТЬОГО ВІКУ» В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Полехіна В.М., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті порушено проблему передумов створення «університетів третього віку» та їх впливу на якість життя літніх людей. Здійснено спробу довести, що навчання дорослих є запорукою збереження активного та якісного життя людей похилого віку шляхом їх освіти та самовдосконалення.

Ключові слова: «університети третього віку», освіта дорослих, якість життя, рівень життя, соціальне навчання.

В статтю затронута проблема передумов створення університетів третього віку та їх впливу на якість життя літніх людей. Предпринята спроба довести, що навчання дорослих є запорукою збереження активного та якісного життя людей похилого віку шляхом їх освіти та самовдосконалення.

Ключевые слова: «університети третього віку», освіта дорослих, якість життя, рівень життя, соціальне навчання.

Poliechina V.N. ACTIVITIES OF THE „UNIVERSITY OF THIRD AGE” IN THE CONDITIONS OF MODERN SOCIETY

The article addresses the problem of the prerequisites for the creation of the third-generation universities and their impact on the quality of life of the elderly. An attempt has been made to prove that adult education is a key to maintaining the active and high quality of life of the elderly through their education and self improvement.

Key words: „universities of the third age”, adult education, quality of life, standard of living, social education.

Постановка проблеми. У зв'язку зі збільшенням тривалості життя людини та числа громадян похилого віку в науці та соціальній практиці помітно зріс інтерес до геронтологічних проблем. На VI Міжнародній конференції з освіти дорослих, що відбулася під егідою ЮНЕСКО в Бразилії (Белен, 2009 р.), наголошувалося, що освіта дорослих, складовою частиною якої є освіта людей похилого віку, – це головний інструмент розв'язання глобальних проблем XXI століття.

Вихід на пенсію є одним із найбільш кризових моментів у житті кожної людини, який спричиняє суттєві зміни в умовах і способі життя.

Така ситуація вимагає від людини переосмислення життєвих цінностей, ставлення до себе і до навколишнього середовища, пошуку нових шляхів реалізації життєвої активності. У більшості людей похилого віку цей процес відбувається довго і болісно, супроводжується переживаннями, пасивністю, невмінням знайти нові заняття і контакти, по-новому поглянути на себе та навколишній світ.

Тому однією з актуальних проблем сучасних наукових досліджень у галузі геронтології, андрагогіки та соціального навчання дорослих є збереження активного життя

людей похилого віку, накопичення нових знань, реалізація їх здібностей, незалежності та самостійності, стресової стійкості у кризовий період шляхом їх освіти та навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми людей похилого віку досліджували соціологи М. Александрова, А. Дмитрієв, З. Саралієва, В. Шапіро. Значний внесок у розвиток соціальної геронтології зробили вчені, які вивчали фактори старіння (припинення трудової діяльності, звуження звичного кола спілкування й ін.), адаптацію до нових зовнішніх умов, зниження інтелектуальних можливостей, перевагу копінг-механізмів (механізми подолання складних ситуацій), такі як Г. Абрамова, Б. Ананьєв, В. Альперович, А. Лідерс, А. Козлов, Р. Яцемирська, а також зарубіжні науковці – А. Адлер, Е. Берн, К. Хорнц, Е. Фромм, Т. Шибутані та ін.

Питання організації соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку вивчали Н. Басов, В. Фокін, Н. Шмельова та інші; накопичений вагомий досвід соціальної роботи з людьми похилого віку (Р. Вебер, Н. Дементьєва, І. Лотова, Е. Карюхін, О. Краснова, Є. Холостова та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є актуалізація збереження інтелектуально

активного життя у літньому віці та дослідження передумов створення «університету третього віку» як виду соціального навчання, що дає персональний розвиток, соціальну адаптацію та збереження активної життєвої позиції людям похилого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми десятиліттями в Україні спостерігається демографічне старіння, тобто збільшується частка літніх і старих людей у загальній чисельності населення. Причиною демографічного старіння є тривалі зміни в характері відтворення населення. Розрізняють «старіння знизу», що, як правило, відбувається через поступове скорочення кількості дітей, що народжуються, і «старіння згори», викликане зростанням кількості літніх людей у результаті скорочення смертності в старечому віці за низької народжуваності. Крім того, демографічному старінню сприяють і міграція населення, оскільки вона торкається окремих вікових груп, і загибель величезного числа молоді від захворювань, автокатастроф та ін.

У нашій країні загальне збільшення чисельності та частки осіб старшого віку відбувається на тлі зниження середньої тривалості життя. В Україні нараховується понад 10 млн. осіб вище працездатного віку. Люди похилого віку – швидко зростаюча соціально-демографічна група, що становить четверту частину населення країни. Частка людей пенсійного віку з 2000 року перевищила частку дітей до 15 років. Надалі це перевищення буде зростати. У період до 2020 року прогнозується стійке збільшення чисельності людей похилого віку у складі населення.

Один із найважливіших показників становища літньої людини в суспільстві – її сімейний статус. Соціально-економічна нестабільність у нашому суспільстві привела до того, що люди похилого віку шукають захист тільки в родині. Деякі соціологи класифікують родину людей похилого віку залежно від того, яке оточення вони мають навколо себе і що є основним джерелом їхніх доходів.

Можемо спостерігати, що з виходом на пенсію у людей похилого віку змінюються звичні життєві стереотипи, виникають не тільки матеріальні, але і психологічні труднощі. Часом це веде до виникнення почуття самотності, непотрібності. Найчастіше воно настає у результаті смерті одного з подружжя.

Проблема самотності загострилася з погіршенням у країні соціально-економічної ситуації. Значна частка літніх громадян вважають себе самотніми, викинутими на

узбіччя життя. Особливо важко вони переживають розрив соціальних зв'язків, що відбувається внаслідок неповноцінного спілкування, неадекватності змісту запитам особистості [7, с. 101–111].

Характеризуючи становище літніх людей у сучасному суспільстві, часто використовується поняття «спосіб життя» як система видів життєдіяльності цієї соціальної групи, зумовлена соціально-економічними умовами їхнього життя (працею, побутом, громадським життям і культурою). Спосіб життя літніх людей має й інші показники, поєднані з даними рівня і якості їхнього життя.

Рівень життя – економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і культурних потреб людей похилого віку, забезпеченості споживчими благами, які характеризуються переважно кількісними показниками (розмір пенсії, обсяг реального споживання благ і послуг, рівень споживання продовольчих і непродовольчих товарів, житлові умови тощо).

Якість життя – категорія соціологічна, що свідчить про задоволення матеріальних і культурних потреб людей похилого віку (якість харчування й одягу, комфортність житла, структура розселення тощо) [3, с. 53–55].

Також, варто враховувати сутність первинної та вторинної соціалізації, на яку вказують П. Бергер і Т. Лукман. «Первинна соціалізація, яка поширюється на особистість, полягає у процесі адаптації в суспільстві. Вторинна соціалізація характеризується тим, що члени суспільства зобов'язані утримувати свої позиції шляхом вивчення нових секторів суспільства».

Схоже спостерігається і у процесі освіти. Адже це безперервний процес упродовж усього життя. Цей процес багатифункціональний, і однією з головних функцій є необхідність індивідуума відповідати швидкоплинним соціальним змінам. Саме безперервна освіта дає змогу людині відчувати себе потрібною і корисною суспільству [2, с. 233–235].

Освіта впродовж усього життя охоплює не тільки професійну діяльність, але й дозвілля, вільний час людини. Так, наприклад, освіта як вид дозвілля була прийнята багатьма літніми людьми як змінний вид діяльності, і це привело до виникнення руху «Університет третього віку» («The University of the Third Age»).

«Університети третього віку» – це освітні установи або навчальні центри для літніх людей. Вік студентів становить від 40 до 80 років, що вказує на особливий характер цих установ. Класи формуються з людей

однакового віку, що дає змоги досягати більшої результативності щодо питань загального стану здоров'я, високого рівня освіти і часто – кращого фінансового становища [1].

Для реалізації освітніх цілей використовуються різні форми і способи навчання людей пенсійного віку, такі як лекції, семінари із групами за інтересами (семінари ґрунтуються на самостійному розгляді учасниками окремих наукових проблем. Часто академічна форма поступово переходить у менш сувору структуру, яка називається групою за інтересами. Але, звичайно, семінари та групи за інтересами можуть існувати окремо), групи самоосвіти та взаємодопомоги (учасники занять характеризуються різним ступенем активності. Тому інтелектуально активні студенти організують групи самоосвіти. Ця форма досить популярна у польських університетах третього віку. Студенти самостійно складають програму занять, організують цікаві зустрічі, ювілеї та багато іншого. Ті, хто за станом здоров'я не можуть брати участь у заняттях, користуються послугами групи взаємодопомоги), екскурсії тощо [4].

Так, наприклад, у польських університетах для літніх людей виокремлюються кілька освітніх цілей навчання.

1. Попередження старості. Програми університетів ставлять за мету подолати негативні ознаки старіння за допомогою пропаганди фізичної та психічної активності. Освіта розглядається як протидія процесу старіння, як боротьба з ним.

2. Підготовка до пенсії. У рамках освітньої програми проводяться семінари із психології та філософії життя, встановлення контактів з іншими людьми.

3. Підготовка до громадської діяльності. Слухачі «університетів третього віку» беруть участь у різних благодійних акціях, що допомагає літнім людям відчувати свою значущість [8, с. 109].

В Україні також існує досвід реалізації соціального проекту «Університет третього віку».

Міністерство праці і соціальної політики України у 2008 році запропонувало пілотний проект «Університети третього віку», що покликаний підтримувати людей похилого віку і допомогти їм комфортно почуватися у сучасному світі.

Перший університет відкрився того ж року в Ковелі на Волині – на базі територіального центру соціально-побутової реабілітації. Другий невдовзі з'явився в Кременчуці – на базі Кременчуцької філії Дніпропетровського університету економіки і права. А у вересні 2009 року – на

базі територіального центру № 2 у Шевченківському районі м. Київ. Основними завданнями університету є інтелектуальний розвиток студентів, тренування пам'яті та уваги та, найголовніше, спілкування.

Для пенсіонерів у столиці також відкрився «Університет третього віку». У цьому закладі вони отримають необхідні для повноцінного існування у сучасному світі знання, відчують себе потрібними, усвідомлять, що життя продовжується і межі пізнання не існують. А ще «Університет третього віку» дасть змогу пенсіонерам розкрити у собі ті таланти, які були притиснуті сірими буднями, роботою, клопотами і родинними проблемами [6].

У жовтні 2009 року за ініціативи Університету імені Альфреда Нобеля та за підтримки Дніпропетровської міської ради був створений спільний соціальний проект для літніх людей міста. Впродовж 7 років цей проект упроваджували у життя викладачі та співробітники Університету ім. Альфреда Нобеля разом із соціальними службами міста. За цей час слухачами «Університету третього віку» вже стали понад 2000 пенсіонерів міста. Вони змогли не тільки знову відчувати себе студентами на лекціях з економіки, права, психології, культурології тощо, але й опанувати комп'ютерну грамотність, відвідувати виставки, музеї та арт-галереї, самотужки створювати яскраві свята, опанувати дихальні вправи і протистояти хворобам.

Важливим складником розвитку цього проекту в Україні були зустрічі слухачів із провідними діячами влади, культури, соціального захисту, під час яких відбувався творчий діалог. «Університет третього віку» – це вид соціального навчання, який належить до неформальної освіти, він не ставить за головну мету отримання основної професії та подальше працевлаштування, а дає персональний розвиток, соціальну адаптацію та збереження активної життєвої позиції людей похилого віку. Накопичення нових знань дає змогу слухачам реалізувати свої здібності, залишатися самостійними і бути менш схильними до стресових ситуацій у кризовий період [5].

Висновки з проведеного дослідження. «Університет третього віку» як додаткова освіта людей похилого віку набуває все більшого значення у світі. Він дає змогу не тільки підвищувати власну самооцінку, але й відкрити перспективи професійного та особистісного самовдосконалення та продовжувати приносити користь суспільству. Специфіка освіти людей похилого віку полягає у тому, що її контингентом є люди, які поєднують навчальну діяльність з

особистим життєвим досвідом. Але на цей вид освіти не можна перекладати традиційні постулати педагогічної теорії, форми і методи навчання. Тому подальшого наукового обґрунтування потребує система підготовки фахівців із соціальної роботи та освіти дорослих зі студентами «Університету третього віку».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агапова О.В., Кононыгина Т.М. Образование пожилых. Руководство практической работы. – Орел: Издательство НП Редакция газеты «Орловская правда», 2001. – 32 с.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с.
3. Гериатрия: Учебное пособие / Под. ред. Д.Т. Гебо-тарева. – М.: Медицина, 1999. – 240 с.
4. Кононыгина Т.М. Герагогика: пособие для тех, кто занимается образованием пожилых людей. – Орел: Агентство печати «Красная строка», 2006. – 166 с.
5. Мухіна Ю. Університет третього віку в Дні-прі нарощує нове коло партнерів та слухачів. [Елек-тронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nashemisto.dp.ua/2017/03/06/> – Загол. з екрану. – мова укр.
6. Саврилова Ж. Університет третього віку – пана-цея від самотності /Ж.Саврилова/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://natanel.livejournal.com/4325.html> / . – Загол. з екрану. – мова укр.
7. Шилова Л.С. Факторы социальной адаптации пожилых в условиях реформ // Психология старости и старения: Хрестоматия / Сост. О.В. Краснова, А.Г. Лидерс. – М.: Академия, 2013. – С. 101–111.
8. Czerniawska O., Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii / O. Czerniawska. –Łódź, 2007. – s. 118–141.